

Fallen Heroes in Global Capitalism. Workers and the Restructuring of the Polish Steel Industry

Data opublikowania: 14.02.2015

Zrecenzował(a) Piotr P. Płucienniczak Redakcja naukowa mgr Andrzej Klimczuk

Vera Trappmann stawia sobie za zadanie krytyczną analizę przemian gospodarczych i społecznych w Polsce w ciągu ostatniego ćwierćwiecza. Skupia się przy tym na jednym tylko, lecz ważnym przypadku: hutnictwie, a dokładnie na losach zakładów w Nowej Hucie. Autorka „Fallen Heroes” stara się odpowiedzieć na dwa blisko związane ze sobą pytania: „co wpłynęło na przebieg restrukturyzacji hutnictwa w Polsce?” oraz „jakie konsekwencje dla samych robotników miały te przemiany?” (s. 7). Dodatkowe, ogólniejsze cele książki Trappmann są również dwa: sproblematyzować przebieg transformacji ustrojowej jako sukcesu całego społeczeństwa oraz równie krytycznie ocenić wpływ integracji z Unią Europejską (UE) na stan polskiej gospodarki. O ile ten pierwszy temat coraz częściej pojawia się w publicznych dyskusjach (wraz z książkami Jane Hardy, Naomi Klein, Tadeusza Kowalika czy Rafała Wosia), to UE przedstawiana jest zwykle w jednoznacznie pozytywnym świetle. Trappmann pokazuje, że UE nie jest jednolitym aktorem, lecz raczej wypadkową sił: Komisji, państw piętnastki („starej UE”), korporacji, banków, związków zawodowych i tak dalej. Co istotne, pokazuje również, że rozszerzenie Unii o kraje Europy Środko-Wschodniej miało dla nich wymiar dyscyplinujący oraz podporządkowujący, co widać nawet w losach poszczególnych hutników.

Kolejne etapy badań przeprowadzone zostały w latach 2005-2009 wedle wytycznych metody teorii ugruntowanej, a choć praca nie jest etnograficzna, autorka twierdzi, że takie właśnie podejście było jej bliskie (s. 235). Niestety, niewiele uwagi poświęca szczegółom procesu badawczego. Bardzo sprawnie porusza się natomiast między poziomami analizy, ukazuje zależności między działaniami organizacji ponadnarodowych oraz państwa, sektorowymi i regionalnymi projektami z zakresu polityki społecznej (w szczególności aktywizacji zawodowej) i wreszcie wyborami samych robotników. Rozpoczyna od opisanie znaczenia sektora stalowego we współczesnej gospodarce światowej oraz sytuacji Polski i Unii w tym globalnym kontekście. Opisuje następnie dokładnie relacje wewnątrz przemysłu stalowego w Polsce: jego historię po 1990, formy dialogu społecznego, działania związków, programy restrukturyzacyjne, wreszcie instytucje rynku pracy i pomocy socjalnej. Tworzy w ten sposób rozbudowane podstawy teoretyczne i faktograficzne dla drugiej części. Ta zaś stanowi case study przemian, jakie zachodziły w nowohuckim kombinacie (Hucie im. Lenina, później im. T. Sendzimira, a dziś ArcelorMittal oddział w Krakowie). Trappmann tłumaczy, jak doszło do tytułowego „upadku bohaterów”, w jaki sposób niegdysiejsi budowniczy socjalizmu stali się pracownikami agencji pracy tymczasowej, odeszli na wcześniejsze emerytury bądź wyjechali z kraju. Wskazuje na słabość aktywnych instrumentów rynku pracy,

przede wszystkim niedopasowanie programów do potrzeb potencjalnych beneficjentów. Ostatnia część poświęcona jest paradygmatycznym biografiom robotników oraz potencjałowi rewitalizacji Nowej Huty, jaki tworzą działające tam organizacje pozarządowe. Podkreślona jest tu rola podmiotowości/sprawczości (ang. *agency*): w obecnej sytuacji mieszkańcy dzielnicy skazani są na zastąpienie niedomagających instytucji wsparcia własnymi rękoma. Nie przychodzi to jednak łatwo.

Struktura tomu jest specyficzna: składa się on z dziesięciu rozdziałów, które tworzą cztery części. Te odpowiadają z grubsza poziomom analizy: kolejno globalnemu, krajowemu, lokalnemu i wreszcie indywidualnemu. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby książka nie sprawiała wrażenia bycia zbiorem odrębnych tekstów, pisanych na różne okazje. Każdy z nich pokrótce zarysowuje odpowiednią problematykę, wskazuje kluczowych aktorów i procesy, nie wchodzi jednak w dialog z innymi częściami. Dla niektórych czytelników i czytelniczek może być to zaleta – zamknięte całości można przyswajać sprawnie i szybko. Dla innych brak narracji, która spajałaby całość i nadawała jej charakter, będzie wadą. Osobiście skłaniam się ku tej drugiej opcji. W niektórych miejscach brak podsumowań prowadzi do zagubienia, jako że niezaznajomionym z tematem trudno ocenić, które z opisanych faktów czy instytucji są kluczowe dla problemu, a które stanowią jedynie kontekst. Podobnie skrótowe jest również zamknięcie książki: przeprowadzenie tak szeroko zakrojonego studium pozwala autorce wyjść poza ogólne uwagi dotyczące losu robotników i konieczności usprawnienia instytucji dialogu społecznego. Niestety, nie skorzystała z tej okazji.

Wadą książki jest również brak poważnego opracowania przebiegu badania. Trzy strony uwag na ten temat nie rozwiewają wątpliwości, jakie narastają w trakcie lektury, na przykład w kwestii doboru respondentów. Autorka wyraża przywiązanie do perspektywy etnograficznej, w tym samym jednak akapicie przyznaje, że „obserwacja uczestnicząca ograniczała się do rzadkich chwil” (s. 235). Z drugiej strony, respondenci pojawiają się na pierwszym planie dopiero w ostatniej części tomu, przez większość czasu stanowią milczące tło zachodzących procesów. Odnoszę wrażenie, że panuje w książce pewna nierównowaga między „obiektywnymi” i „subiektywnymi” procesami, te drugie przygnięcione są ciężarem tych pierwszych. Prawdę mówiąc, jest to również wniosek z „Fallen Heroes”.

Mimo wyżej opisanych wad książka Trappmann pozostaje nieocenionym źródłem wiedzy o niejednoznacznych konsekwencjach akcesu do EU. Wyczerpująca bibliografia pozwala potraktować ją jako poważne wprowadzenie w tematykę przemian gospodarczych oraz socjologię stosunków przemysłowych w Europie Środkowo-Wschodniej, choć wymaga to nieco samozaparcia. Częściowo wpisuje się również w nurt nowych studiów nad pracą (ang. *new labour studies*), gdy w ostatniej części skupia się na sposobach, w jakie pracownicy – poza organizacjami związkowymi i instytucjami pomocowymi – starają się zachować godność i sprawczość.

Sposób cytowania:

Piotr P. Płucienniczak: Recenzje: Vera Trappmann: Fallen Heroes in Global Capitalism. Workers and the Restructuring of the Polish Steel Industry, 2013, w: <https://www.pol-int.org/pl/node/779#r1818>.